

*Molnár Imre monográfiája alapján**

ESTERHÁZY JÁNOS ÉLETE ÉS MÁRTÍRHALÁLA
NEMZETI KÖNYVTÁR 9. MAGYAR KÖZLÖNY KIADÓ, 2013

A könyv, amellyel most foglalkozni szeretnék, az ismert, két háború közti és második világháború alatti szlovákiai magyar politikus, Esterházy János életét és munkásságát, illetve Kálvária-járását, szenvedéstörténetét mutatja be. Gazdag dokumentumanyagra építve: levelek, naplófeljegyzések, hivatalos iratok, jegyzőkönyvek, fényképek, számok tükrében. Írói fantázia nem kellett hozzá, de nem is lett volna elegendő hozzá.

Arról, hogy ki volt Esterházy János gróf, ma már nem kell beszélnünk; ismerjük életének egyes állomásait, családjáról is sokat tudunk, politikusi pályafutásáról is tudjuk, amit feltétlenül tudni – tudnunk – kell, s emberi tartásáról és sorstragédiájáról, valamint mártíriumáról is vannak ismereteink, fényes, illetve megrázó történeteink. Szobrok, emléktáblák, rendezvények, megemlékezések őrzik a nevét Dél-Szlovákia-szerte, de már Magyarországon is egyre több helyen; része lett egy közösség emlékezetének, utókora tisztelettel, hálával tekint rá.

Pedig az én nemzedékem – a közvetlenül a második világháború után születetteké – még úgy nőtt föl, hogy a nevét sem hallottuk, hallhattuk. Egyszer – vagy kétszer talán. Szitokszóként.

Másképp, a büntetés veszélye nélkül, nem volt tanácsos, nem volt *célszerű* kiejteni. A hatalom, amelyik – a szó szoros értelmében – eltüntette őt (politikusként is, s a föld felszínéről is, sőt a föld mélyében sem hagyott neki pihenőhelyet), többek között az ő eltüntetésével (is) legitimálta magát. De túl sok volt, amiről nem lehetett beszélni, ami az e tiltásokat hozó hatalom eltüntetéséhez vezetett. Amikor újból elkezdtünk, elkezdhattunk Esterházyról beszélni, az őt likvidáló hatalom is eltűnt: szinte kártyavárként omlott össze.

Jelképes, hogy Esterházy János gróftól 1945. április 20-án az a Gustáv Husák fogatta le és azon vezérkommunisták segédletével hurcolták el és mondatták ki feletre a halálos ítéletet, s az a kommunista párt őrizte tényleges haláláig – mondjam így: *lassú kivégzése évtizedre elnyúló folyamatának utolsó pillanatáig* –, akik s amelynek hatalma azon a napon ingott meg végérvényesen (persze, tudom, a véletlenek összecsapása ez, nem más, s nincs ok-okozati összefüggésben egymással – bár, valóban nincs? –, szóval, tudom ezt, mégis), amelyiken az első komoly, életét, életművét reha-

* Elhangzott a 115 éve, 1901. március 14-én született politikusról szóló kötet dunaszerdahelyi (szlovákiai) bemutatóján 2016. február 24-én.

bilitáló, mártíromságát elismerő előadás elhangzott róla. Az időpont: 1989. november 18-a, a helyszín: a vágssellyei Centrál Szálló, az előadó: Molnár Imre, Budapestről. Á, dehogya, dehogya Budapestről! Ipolyságról, Ipolyfödéméről, az Ipoly mentéről. Akit szintén az az ekkorra már újból Husák elvtárs nevével fémjelzett rendszer, s annak levegőtlenége űzött el Csehszlovákiából Magyarországra, amely Esterházy János grófot is kiszorította az életből. (S aki úgy űzetett el onnan, hogy – egész életpályája, munkássága ezt bizonyítja – lelkiekben, szellemi tekintetben mindvégig ott maradt, még ha nem is fizikailag, illetve nem is a szó szoros értelmében.)

Jelképes, hogy Molnár Imrének (is) Magyarországra kellett mennie (ott kellett élnie) ahhoz, hogy Esterházy Jánosról kezdhessen el beszélni. Hogy Esterházy Jánost és példáját megismerhessük, s a szlovákiai magyarság is jobban megismerhesse önmagát.

És az is jelképes, hogy mindezt, a legelején, nem a mártír gróf életének és életpályájának közvetlen tanúi, nem (akkor) még élő pálya- és munkatársai, azaz nem kortársai, barátai, nem a vele kapcsolatban levők kezdték (Peéry Rezsőt s egy-két nyugati emigráns elszármazottat leszámítva, akiknek a szava viszont nem jutott el, nem jutott be sem Magyarországra, sem Csehszlovákiába), hanem már – Molnár Imre személyében s a szó szoros értelmében – Esterházy János utókorá. Hiszen történész-kutatónk néhány hónap eltéréssel már akkor született, amikor a politikus gróf földi pályája véget ért, véget vetve egyúttal szenvedéseinek is. (1956. november 26-a az egyik dátum itt, 1957. március 8-a a másik. Mindössze 101 napot éltek párhuzamosan ezen a földön.) S az szintén jelképes is lehetne, ahogy életük, pályájuk egymásba ér, egymásba gabalyodik, ahogy Esterházy János halála után is – vagy éppen halálával – meghatározza a történész Molnár Imre életét, akinek áldozatos – mondhatni: szentekre jellemző – kitartása, buzgólkodása nyomán politikus grófunk is (szinte) új életre kél.

Mindez egyetlen mondatban: így érnek egymásba a századok, így érnek egymásba az idők. A 20. század is így üzenhet a 21.-nek, s a 21. is így lesz, így lehet több a 20. század nagy történeteivel, tanulságaival. Ami azonban *alaptörvény* volt – az idők, a történetek egymásra és egymásba épülése – eddig, az most, épp napjainkban erősen sérülékenynek, sok oldalról támadásnak kitettnek látszik. Ezt is üzeni Esterházy János példája, ezt is üzenik Molnár Imre könyvei: ne hagyjuk ezt, s ne mondjunk le – magunkról.

Esterházy János tanuló- és politikai inasévei után, harmincegy évesen, 1932-ben lépett a csehszlovákiai magyarság politikai képviselőjének élére, ekkor választották meg a csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga elnökének, illetve az Országos Keresztényszocialista Párt elnökének. 1945. júniusi likvidálásáig tizenhárom esztendeig állt szülőföldje magyarságának élén, amiért tizenkét év bűnhődés szaba-

tott ki neki. Ez is jelképes, nem? A gyermekkor és a felkészülés esztendeit leszámítva: tizenhárom esztendő a politikai és társadalmi élet fényesen kivilágított szalonjaiban, tárgyalótermeiben, Varsótól Budapesten át Rómáig Európa legmagasabb köreiből, és tizenkét esztendő a legmélyebb poklok legsötétebb bugyraiban. Emberi életétől és emberi méltóságától megfosztva, közösségétől, családjától elzárva, mindenéből kifosztva, akitől még utolsó kívánságának teljesítése is megtagadtatott: hogy szülőföldjén halhasson meg és ott legyen eltemetve – csak egy valamit nem tudtak elvenni tőle: a hitét. Hitét Istenben, kereszténységében, önmagában, cselekedetei helyességében. Hitét, hogy a halál nemcsak a nyugalmat hozza el neki (bár, ismerve a hamvai és méltó eltemetése körüli kálváriát – a könyv ezeket is részletesen tárgyalja –, ezt nem egészen hozta meg neki), hanem a kegyelmet is.

És ezt elhozta?

Vannak, akik máig nem bocsátottak meg neki. S akik olyasmi(ke)t vetnek ma is a szemére, ami(ke)t környezetében, politikustársainak már senkinek. De hogy is bocsáthattak volna meg neki azok, akik létüket, legitimitásukat – máig – az ő *eltüntetésének* (is) köszönhetik. Az 1945 után restaurált Csehszlovákia csak úgy tudta a cseh kollaboráció és a(z önálló) szlovák politika második világháborús bűneit eltakarni, ha bűnbakokat keresett, hogy a felelősséget – a felelősségét – áttehesse rájuk. Ilyen bűnbak volt a csehszlovákiai magyarság is, s ilyen – mivel élete, tevékenysége, kiállása, hite ettől elszakíthatatlan volt, mivel élete értelmét benne, a képviselőletében látta kiteljesedni – Esterházy János is. A csehszlovákiai magyarság második világháború utáni likvidálásához az ő likvidálása adta meg az alaphangot. Esterházy János szlovák részről történő rehabilitálása azért is látszik szinte lehetetlennek, mert olyan dolgokat is elő kellene venni hozzá, amelyek a szlovák nemzettudat és államiság, nemzetfejlődés 20. századi történetét létalapjaiban érinti.

Esterházy János, politikusként, személyes és családja biztonsága kockáztatásával, sőt, élete árán is hitt a szlovákiai magyarság egységében, hogy segíthet neki a kisebbségi lét és a nehézségek elviselésében, túlélésében. Most, azt tapasztaljuk, körbetekintve magunk körül, s nemcsak a szlovákság körében, hanem köztünk, magyarok között is, hogy – abszurdum már maga a felvetés is – *megosztó személyiség* lett. S ezzel és így teljesedett ki személyes tragédiája. De – hadd kérdezzek rá rögtön: Az ő tragédiája ez? Vagy a mienk?

Esterházy János életét tette föl a szlovákiai magyarság képviselőletére. Molnár Imre, ez most már, írónk, kutatónk hatvanadik éve felé közeledve, bizonyos: Esterházy János képviselőletére. Eddigi életének lassan már a fele bizonyítja ezt. Emlékezetes vágsellyei előadásának is huszónhét éve már. Elnézve a történész önálló kiadványainak listáját, azt egy életrajz nyitja: Jerzy Popiełuszkoé. Tudjuk-e még, ki volt Jerzy Popiełuszko? Az az isten- és Szolidaritás-hívó lengyel katolikus pap, akit a kom-

munista diktatúra pribékjei tevékenységéért, meggyőződéséért és prédikációiért a halálba küldtek. Akárcsak, évtizedekkel korábban, nálunk, Esterházy Jánost. Egy másik mártír. S ahogy az egyik életrajz még Svájcban jelenhetett csak meg, Molnár Imre első, Esterházyhoz kapcsolódó kis, 16 oldalas kiadványa egy alacsony példányszámú vidéki folyóirat, a tatabányai Új Forrás mellékleteként. Lehet-e fényesebb igazolása szerzőnk hitének, hitvallásának és a megalázottak iránti szolidaritásának, mint történelmi pályájának ilyen – két 20. századi mártírhoz kapcsolódó – indítása? De a folytatás is ezen a nyomon halad tovább, a jogaiktól, életlehetőségeiktől, állampolgárságuktól, vagyonuktól megfosztott, szülőföldjükéről, hazájukból száműzött csehszlovákiai magyarok szenvedéstörténetének hiteles feltárásától Esterházy János – és családja – szenvedéstörténetének mind alaposabb és átfogóbb megvilágításáig, részleteinek közzétételéig. Aminek legújabb állomása Molnár Imre Esterházy-monográfiájának a Nemzeti Könyvtár 9. köteteként megjelent új kiadása is.